

ZSÁMBOKI NÉPSZOKÁSOK

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:
JANDA JÓZSEF

SZERZŐ KIADÁSA, ZSÁMBÉK, 1938

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest.

*„Aki a népet ismeri: szereti is,
s aki megszerette,
hívévé szegődik legnemzetibb
tudományunknak.”*

*(L. A magyarság néprajza
I. kötet, 36. oldalát.)*

ELŐSZÓ

Eddig még sohasem tapasztaltam olyan lelkesedést, mint amilyent Szent István napján Budapesten, a Városi Színházban láttam.

A közönség tombolt az elragadtatástól és szünni nem akaró tapsal jutalmazta a szereplőket. Sokan könnyeztek a gyönyörűségtől, a jelenlevő külföldiek pedig a legnagyobb elismeréssel adóztak.

Mi váltotta ki ezeket az érzelmeket?

Falusi leányoknak és legényeknek énekei, táncai, játékaik, ruházata. De ezek az énekek olyan kedvesek, a táncok annyira kecsesek, művésziességek, a játékok oly bájosak és a ruhák annyira színpompásak voltak, amilyenhez hasonlót budapesti színházban is ritkán lát az ember.

Sajnos, ezek az értékek azelőtt ismeretlen fogalmak voltak. A párizsi divatot, az angol ruhát, a néger zenét és táncot minden társaságbeli hölgy és úr igyekezett mielőbb megismerni, mert ez volt a műveltség egyik

ját hazájuk szép magyar táncait, szokásait, viseletét stb.

Ez a sajnálatos dolog akkor vált komolyabbá, amikor az idegenből importált divat a falvakba is betolakodott és kezdte kiszorítani a magyar ruhát, dalt, zenét. Ezek lassan teljesen kiszorultak volna, ha az utolsó órákban meg nem jelenik Paulini Béla, hogy megmentse a legnagyobb értékünket, a népművészetet.

Sorbajárta a falvakat. Szépségeit egy bokrétába kötötte: csillogó, tündöklő gyöngyös bokrétába; hogy az ország-világ lássa, mit tud a magyar!

Ettől kezdve divatba jött a falu.

A külföldieknek nem teljes a programjuk, ha Boldogra vagy Mezőkövesdre nem mehetnek.

A pesti hölgyek és urak boldogok, ha a gémeskút mellett, vagy egy szénaboglya tövében, parasztruhába öltözve, lefényképeztethetik magukat.

Feltűntek a falukutatók is és munkájukkal elárasztották az irodalmat. Csak az a baj, hogy csupán néhány községet dolgoztak fel és a falvak nagyrésze felkutatlan maradt.

Ezt a hiányt pótolja a Magyar Tanítók Egyetemes Szövetsége, amely programjába vette a veszendőbe menő, jellegzetesen népi kultúrkincsek megmentését.

Ez nagyon öröndetes és nemzeti szempontból fontos dolog, azért kívánatos, hogy minden faluban akadjon valaki, aki az Egyetemes Tanítószövetség nemes célkitűzését magáévá téve és Paulíni Béla lelkes példáját követve, összegyűjti a magyar népi kultúrkincseket: a dalokat, a meséket, a játékokat, a szokásokat stb., hogy ezek fennmaradjanak és tovább fejlődjenek.
Adja Isten, hogy úgy legyen!

Zsámbok, 1937 október hó.

Janda József.

KARÁCSONYI SZOKÁSOK

Korán fekszenek a falusiak, de korán is kelnek.

Apó már a hajnali kakasszót ébren éri. Próbál még szundítani, nehogy a fiatalokat felzavarja, de nem nagyon sikerül neki. Mikor hallja, hogy a gyerekek már mozognak a kuckóban¹ s a nagyobbak nyújtózkodnak a földön lévő szalmazsákon, kilép az ágyból. Felhúzza a csizmáját, felteszi báránybőr süvegét s ezzel már meg is van a reggeli öltözet.

Kinéz az istállóba, hogy vajjon rendben vannak-e az állatok?

A lovak elé szénát dob és aljazót² tesz a tehén alá.

A többi munka majd virradatkor! Most kell menni a hajnali misére!

A nagyanyó már elindult, pedig még csak első harangozott János, de helyet kell biztosítani. Azonkívül jól esik egy kis ének, ima a mise előtt.

¹ Búbos kemence mögött.

² Szalma.

Útközben találkozik az alsó-felső szomszéddal, a nászasszonnyal, a komaasszonnyal. Mindegyiket tisztességtudóan köszönti: „Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! Adjon Isten jó reggelt! Hogy szógát az éccakai nyugalom. Vót-e?”

A templomig még egy kis pletyka is elhangzik: „Hallották-e keetek¹, mi történt tennap reggel a templomban? Amint János nyitja az ajtót, hát – Uramfia! – egy nagy fekete macskát lát! Kergeti, de nem tudja elfogni. A macska még az oltárra is felugrott. Boszorkány vót! Kati néni! Nem is látni azóta az utcán sem!”

Közben megérkeznek a templomba. Jobbra-balra bólintással, halk köszönéssel üdvözik az otlévőket, majd kezdődik a közös ének, ima, amit az előimádkozó asszonyok után mondanak.

Az ének dallamát az előénekes halkan kipróbálja, mégis előfordul, hogy vagy a szöveg fogy el a dallam közepén, vagy a dallam válik kurtábbá néhány szóval.

Közben az előimádkozók egy-egy hangos utasítást adnak: „A következő, másik ének” stb. de ez nem zavarja a templomi áhítatot.

A szentmise kezdetéig megtelik a templom. Végre csengetés hallatszik, felzúg az

¹ Kentek (maguk).

orgona és száz, meg száz torokból száll fel az Egek Urához a buzgó ének: „(Harmatoz-
zatok, égi magasok” ...

Az advent idejére esik a disznóölés. Este összegyűl a rokonság: a szomszéd, koma, sógor, a jó disznótoros vacsorára.

Azalatt, míg bent dicsérik a „fáintos” hurkát és fogyasztják a kitűnő fokhagymás kolbászt, az ablak alatt megszólal a köszöntő:

„Eljöttem kántani¹, kántani,
Nem szabad engem bántani, bántani!
Én is fogtam fülét, farkát,
Adjanak egy darab hurkát!”

Az advent utolsó hetében sorbajárják a házakat a betlehemesek. Szereplők: pásztorok, kifordított subában és angyalok, a ruha fölé húzott ingben. Kemény papírból készített kápolnát visznek, amelyben néhány kis szobor, egy szál gyertya jelképezi a betlehemi istállót. Minden háznál illető módon megkérdik, hogy „Szabad-e a kis Jézuskát köszönteni?” Ha igen, beviszik a kápolnát, meggyújtják a gyertyát s kezdődik a közismert karácsonyi énekekből összeállított jelenet. Majd kis kolbással, szalonnával vagy pár fillérrel gazdagodva, egy házzal tovább mennek.

¹ Énekelni

Karácsony böjtjén indul körútra a kánász és a tehenész. Mondókajuk: „Megengedte Isten érnünk Krisztus születését. Áldja Isten a házigazdát!” Majd átadnak pár vesszőt, ellenértékéül a kapott bornak, pénznek stb.

Szentestén az ablakok alatt a következő ének hangzik:

Nagykarácsony éjtszakája,
 Krisztus születése napja.
 A kis Jézus aranyalma,
 Boldogságos Szűz az anyja.
 Jó estét Mária,
 Krisztusnak szent Anyja,
 Hogy Üdvözítőt szültél,
 Hogy nekünk Szűz Anyánk lettél.
 A széna, a szalma,
 Barmok szája melegítő kályhája.
 Jaj, szegény mint fázik, könnyétől ázik,
 Mert neki nincs párnája,
 Sem cifra nyoszolyája,
 Áldott Jézus, szenved már kiskorában.
 Vedd föl pajtás a dudát,
 Fújjunk ketten egy nótát!
 Úr Jézus, kis Jézus,
 Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Éjféli miséig dióra kártyázik kicsi és nagy. Éjféli mise után az utcákon tüzeket gyújtanak, hogy a kis Jézuska melegedjen.

Így igyekeznek Zsámbokon széppé tenni a legszentebb ünnepet, a karácsonyt.

De ezzel az ünneplések sorozata nem ér véget. Istvánok és Jánosok, köszöntése következik szép „rigmusokban”:

Dicsértessék Jézus, Jézusnak szent neve!
 A szép Szűz Mária mit is mondott erre?
 Jöttünk köszönteni már az „Istványokat”,
 Mivel holnap tartják pásztorok-napjukatí
 Tizenkét angyal is koronát készített,
 Minket azért küldött, hogy fejére tegyük.
 Az Isten áldása szálljon erre a házra,
 Házigazdájára és gazdasszonyára!
 Éljen, éljen, éljenek az Istványok,
 Míg az Isten akarja!

A kis gyermekek újévi köszöntője:

„Kicsiny vagyok, székre állok,
 Nagyot kiáltok és boldog újévet kívánok!”

Újév másnapján már láthatók a „háromkirályok”!¹ Ezek is, miként a betlehemesek, minden házba bemennek. Királyi díszruhájuk: ing, gatyá. Koronájuk csőalakú, cifra papírral díszítve. A szerezsen királyt fekete korom különbözteti meg. Énekük:

Három királyok napja,
 Országunk egy istápja,

¹ Gáspár, Menyhért, Boldizsár,

Dicsérjük énekekkel,
Vigadozó versekkel.
Szép jelen, szép csillag,
Szép napon támad. Stb.

A versszakok után kinyitják az ollószerűen működő készüléküket, amelynek végén csengő van.

Szép a karácsony, de csak akkor, ha fehér; mert a fehér karácsony és a fekete húsvét hoz bő termést.

A vízkereszttel véget ér a karácsonyi ünnepkör. A templomból kiviszik a fenyőágakat, elteszik a betlehemet, de a lelkekben sokáig ottmarad a karácsonyi hangulat.

NAGYBÖJTI JÁTÉKOK

Farsang-kedd éjfélén megszólal a nagyharang, jelezve, hogy vége a „háromnaposnak”¹, itt a nagyböjt!

A cigányok leteszik a vonót, a legények kihörpíntik az utolsó féldecit² és hazabalagnak, hogy kipihenjék a farsang három napjának fáradalmaikat és izgalmait.

Hamvazószerdán megváltozik a falu képe.

Az asszonyok feketébe öltöznek, a leányok pedig a piros, vagy a rózsaszín szoknyát, a kivarrtott kecelét³, a fehér kacót⁴ vagy bujkát⁵, – a böjtnek megfelelően – kék vagy barna ruhával váltják fel. A nyakba való patentet⁶, a hajba való pántlikát ugyancsak sötétszínűekkel cserélik ki. Így a sárga cifra⁷ és a piros cifra helyett zöld cifra meg kék cifra pántlika vagy pa-

¹ A farsang három napja.

² Pálinka.

³ Kötény.

⁴ Blúz.

⁵ A nyakgyöngyöt összefogó csokor,

⁶ Tarka szalag.

tent kerül. Még a nemzetiszínű pántlikát is leteszik, hogy ez se zavarja a böjti hangulatot.

De ez a hangulat csak a ruhában mutatkozik.

A fiatalok a nagyböjt alatt nem mulathatnak, nem táncolhatnak, de hogy mégis levezessék a dalos, játékos kedvüket, eszténként összegyűlnek az utcákon.

Alkonyatkor a szorgoskodók abbahagyják munkájukat, a lustálkodók a szurgyikot¹, hogy a falu utcáin, terein víg játékokkal töltsék az időt.

A legtöbb játéknál kört alkotnak. A körben lévők forognak, vagy táncolnak, a többi énekel. Az ének „kótája”² elég dallamos. Az énekes játékok a leányok kiváltsága.

Azalatt, míg a legények csülkőznek³, esetleg pénzt dobálnak, találgatva, hogy fej vagy írás kerül-e felül, a leányok ajkáról vidáman cseng a legnépszerűbb játék, a „gúnárom” dallama:

Elvesztettem, gúnárom, gúnárom,
Én azt keresni járom, – ni járom,
Merre van a kis csupor⁴, nagy csupor,

¹ Ágy.

² Dallam.

³ Célbadobás fadarabokkal.

⁴ Cserépedény.

Akibe a szerelem beléfoly?
 Otthon vannak, a mi ludáink, ludáink
 Három fehér, három fekete, fekete
 Gúnár, gúnár, líbagúnár,
 Gúnár a teteje, szabad a levele.
 Kinek nincsen párja, az lesz a gúnárja.

Most mindenki párt fog magának. A páratlan a gúnár, mint ahogy az ének is mutatja.

A másik játéknál kettő a kör közepén forog, a többi énekel:

Csillagból is tudom a nevedet,
 Érted vagyok halálosan beteg.
 Vesd rám rózsám fekete szemedet,
 Hadd tudják meg, hogy szeretsz engemet.
 Fekete konkoly, tiszta búza,
 Majd nyílik már az ibolya.
 Az ibolyát akkor szedik,
 Mikor reggel harmatozik.
 Én az uram nem szeretem,
 Én a csókját nem kedvelem,
 Ifiúcska szeret engem,
 Bár szeretne, bár elvenne,
 Bár piros papucsot venne!
 Aranycsatot tizenkettőt,
 Három aranyos féketőt.¹
 Lányok mennek a templomba, arany-
 [koszorúba,

¹ Fejkötő.

Mind a tizenketten.
 Zöld asztalon ég a gyertya.. .
 (Tovább, mint a „Csillagból is” ...)

Legváltozatosabb a: „Járom az Urbányom.”¹ Egy a körben, másik a körön kívül „mén”.² Ének:

Járom az Urbányom, járom,
 Csak egyedül magam járom.
 Szeretem szívem személyét,
 Akit szeretsz, emberségét.
 Cupi Te!

Most a körön kívül járó hátba vág egyet,
 hogy kövesse. A körben lévő mondja:

Mit kerülöd, mit fordulod az én házam
 [táját?

A kívül lévő feleli:

Ezt kerülöm, ezt fordulom, megszerettem
 [Bözsi leányát!

A körben levő:

Bözsi lányom nem adhatom „kocsintó”
 [(kocsihintó) nélkül.
 Abban pedig hat ló legyen, mind a haton
 [csengő legyen!

Mind:

Már mink ezzel elmehetünk, soha vissza
 [nem jöhetünk.

¹ Urbán (gyakori vezetéknev).

² Megy.

Most viszik, most viszik, Huborka leányát,
Bíborban, bársonyban, síkos bugyogóban.
Járom az Urbányom ... stb.

A zsebkendős játéknál ugyancsak körbe állnak.

Mindenki a kezét hátrateszi. Egy a körön kívül jár, zsebkendőt tartva kezében. Ének:

Elvesztettem zsebkendőmet,
Szidott anyám érte,
Megtalálta a szeretőm,
Csókot kívánt érte.
Szabad péntek, szabad szombat,
Szabad szappanozni,
Szabad nékem ezt a kislányt,
Kétszer megcsókolni.
Zöld fű, zöld fű a talpam alatt,
Aki itt a legszebb, tőlem csókot kap.

Most a körbe járó egyet megüt a zsebkendővel, amire ez üzni kezdi, míg az be nem áll a sorba.

Nem hiába Szent Erzsébet a zsámboki templom védőszentje! Ő vele kapcsolatban is van egy játék.

Egy a körön kívül jár. Ének:

Hol jársz, merre jársz Szent Erzsébet-
[asszony?
Itt járok, itt járok, kislányokat keresek!
Szépeket, jókat, szófogadókat;

Gyere velem kis Juliska,
Ülj fel a hintára!

Juliska vele megy s most már ketten járnak.

Ki ne ismerné Zsámbokon a „Kácsdomi”¹ játékot? Szereplők: Hidasmester és a hídon átvonuló leányok.

Leányok: Itthon vagy-e hidasmester?

Hidasmester: Itthon vagyok, épp most
[jöttem.

Leányok: Áteresztés-e a hídon?

Hidasmester: Nem engedlek, mert le-
feszakad !

Leányok: Ha leszakad, „felraggatjuk”.²

Hidasmester: Mivel tudnád felraggatni?

Leányok: Gyűrű-gyönggyel, gyöngy-
[arannyal.

Hidasmester: Honnét vennél gyűrűgyön-
[gyöt?

Leányok: Isten adja jobbkezevel.

A párbeszéd után, egymás kezét fogva, mennek át a hídon, amelynek pillére két leány karja.

Ének:

Kácsdomi kacs, turai szakács,
Legyen pásztor jó vitéz,

¹ Kásomi = vezetéknév.

² Rakosgat.

Hídon megyünk átal.
 Míg a libát kihajtottam,
 Két pár csizmát elszaggattam!
 Kácsdomi kacs ... stb.

Körbe állva játsszák még a következőket:

Az agyagos gödörbe,
 Lyukat ásott az ürge.
 Megállj ürge, kileslek,
 Holnap reggel kiöntlek!

I.

Ég a gyertya, ha meggyújtják,
 Este lányok szépen fújják:
 Fújjad, fújjad jó katona,
 Hadd vígadjon ez az utca!
 Ez az utca olyan utca,
 Rozmaringgal van kirakva.
 Azt is tudom, ki rakta ki,
 Ángyomasszony rakatta ki.

II

Uccu kislány, ugorj kettőt,
 Hadd szakadjon a cipellőd!
 Van egy varga, ki megvarrja,
 Van szeretőm, ki kiváltja.
 Kert alatt meggyfa,
 Hajlik az ága,
 Hajnalicska, hajnalicska,
 Uccu pendöl¹, utca!

¹ Alsószoknya.

Fogós játék éneke:

No te asszony, no te ember
 Ne menj a malomba!
 Ott vannak a zsandárok,
 Töltött puskaporral.
 Engedő-bengedő,
 Te vagy a fogó!

A felsoroltak a nagyobbak játéka. A kisebb leányok a következőket játsszák: Leverőcske, (bújócska), zavargócska, fához cica, leülőcske, aki kapja, az marja; (labdázás), dombon törik a diót, róka, róka mit csinálsz?

A fiúk pedig egyéniségüknek megfelelően peckeznek, gomboznak, kandikálnak, (ugrálnak), tekéznek, amelynek a neve: sós a teke szártyában. Kedvelik még a lípimlopom a sóskát, görbe zsidót és a vár játékot.

De nótaszóbból nem lehet megélni !

Húsvétra, amikor a föld fagya kienged és kikeletet hirdet a tavasz, elcsendesednek az esték s néptelenné válnak az utcák a *jövő* nagyböjtig. Ekkor *újából kezdődik a dal* és a játék, ugyanolyan kedvvel és lelkesedéssel, mint az előző esztendőkbén. Legfeljebb a szereplők mások!

LAKODALOM

I.

A zsámbokiak fiatalon kötnek házasságot. A leány gyakran 15-16 éves korában, a legény 19-20 éves korában lép a házasok sorába.

A házasság itt is, mint a kerek világon mindenütt, udvarlással kezdődik.

A legény mihelyt felcseperedik, választ magának szeretőt. Hogy ki az, megtudható a bálokon¹, ahol minden legény a maga kedvesét szólítja ki a leányok csoportjából, amikor megszólal a magyar banda², vagy a cigánymuzsika. A táncrahívás úgy történik, hogy a legény jó messziről, nagy hetykén elkiáltja: N ... Mari és ujjával int.

Ez már a vonzódás félremagyarázhatatlan jele, amit megerősít a fiatalok találkozása esténként a leányosház kiskapujában.

Később a legény már a pitvarba³ is be-
merészkedik s ha a szülők nem ellenzik, az

¹ Bál.

² Fúvós zenekar.

³ Előszoba.

ivóba¹ viszi választottját, amikor ott tánc van. Ezt a szülők úgy viszonozzák, hogy néha süteménnyel és borral kínálják a legényt, akinek már meg van engedve, hogy a szobában beszélgessen a leánnyal.

Mindezek a dolgok a leányt arra készítik, hogy hozzáfogjon a jegykendő kivarrásához. A jegykendő csipkéből készített fejkendő, tarka szalagokkal díszítve. (A lakodalmi zsebkendők hímzését már iskolás korban megkezdi.)

Végre elérkezik a nagy nap!

Ha a legény gyáva, akkor az anyja végzi a leánykérést. Ünneplőbe öltözve bekopogtat a leányosházhoz: „Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! Adjon Isten jó napot! Beszégetnek keetek? Jó beszélgetést kívánok! Tudják-e, miért jöttem?

— Majd megmondja kee!

— Hát a Mari-jány kezét kérem meg Pista fiának...”

A szülők örömmel adják beleegyezésüket, Mari pedig boldogan küldi a legénynek a jegykendőt, amit a menyasszony valamelyik nőrokona, két karján kitarva visz. Hadd tudja meg az egész falu, hogy Marit elvette Pista!

Ezután a plébánián és a községházán bejelentik a házassági szándékot. Elöl megy

¹ Kocsma.

a két tanú. (lehetőleg szivarral), majd a vőlegény, balján vagy utána a menyasszony. (Falun mindenben a férfi az első.)

A beiratkozást követi az eljegyzés, amikor a fiatalok gyűrűt váltanak s utána jó reggeli vagy ebéd következik.

II.

Eljegyzés után a vőlegény a menyasszony házában családtagként szerepel. A jövődő apóssal együtt veszi a lakodalmi bort. A lakodalomhoz fát készít, segíti összeállítani a meghívandó vendégek névsorát, amit majd átadnak a vőfélynek.

A vőfély a lakodalom rendezője. Szerepe a hívogatással kezdődik. Pántlikás vőfélybottal, kulaccsal felszerelve, sorbaveszi a házakat. Minden házban belépésekor megüti a mestergerendát, hogy csendre intse a zajongókat, majd kezdi a szép „rigmusokat”:

„Dicsérjük a Jézust, édes Megváltónkat,
Küldjön e hajlékba békét és nyugalmat!
Engedelmet kérek alázatossággal,
Hogy bejönni merészem, ilyen bátorsággal !

Általam kéreti N ... Mária, hogy az ő menyegzőjére, ... napon legyenek szívesek felkísérni a templomba! A pap által ők

majd megáldatnak, vagyis a házasság szentségében ők majd részeltetnek. Én tehát felkérem magukat, hogy legyenek szívesek felkísérni a templomba és a vissza jövetel után vacsorára (vagy ebédre) megjelenni! E szó mondásom van magukhoz. Dicsértések ...”

A vőfély még azt is megmondja, hogy a házból kit hívnak meg „nyoszolyúasszonynak”, „nyoszolyúleánynak”, vagy legénynek.

Ha a vőlegénynek külön vőfélye van, legelőször a saját menyasszonyát hivatja meg a következő szavakkal:

Dicsértessék Jézus szentséges szent neve,
 Áldásával legyen ez a hajlék tele!
 Melyet bőven ad nagyjóságú keze,
 Ezt kívánja szívem minden érzete!

Én a vőlegénynek vagyok küldötte,
 Aki megbízta és lelkemre kötötte,
 Általam mátkáját kéreti fölötte;
 Hogy legyen követének sikere és jötte!

Amint megbeszélték a múltkori héten,
 A szent szertartás a jövő hét ... napján

Amint illik jámbor keresztény leányhoz,
 Hogy elmehessen a szentáldozáshoz,

[lészen.

Onnét pedig majd az eskü-oltárhoz.
Isten velük, most már megyek majd más-

[hoz!]

A lakodalmi előkészületekhez tartozik a csigacsinálás. Ez az esküvő előtti napon történik, amikor a lakodalomra hivatalos asszonyok és leányok készítik a csigát a következő módon: A kinyújtott és kockára vágott tésztát az úgynevezett bordóra¹ fektetik és orsó segítségével csigaformára csavarják, majd kifőzik. A készítményből kóstolót rendeznek, amihez kalács és bor jár!

III.

Az esküvő reggelén a jegyespár a szent-áldozáshoz járul, utána megkötik a polgári házasságot. Ezután már jól esik a finom reggeli s egy kis tánc, ami a zenészek megérkezése után azonnal megkezdődik.

Egymásután érkeznek a meghívott vendégek. Mindegyik ajándékot hoz magával: egy-két liter bort, tortát vagy apró süteményt, továbbá három-négy fonott kalácsot. Az ajándékokat úgy viszik, hogy az utcán mindenki lássa². A vendégeket forralt bor-

¹ Szövéshez szükséges eszköz.

² Érdekes, hogy Szatmár vármegyében semmit sem szabad az utcán takaratlanul vinni. Tejet meg

ral, rétesel, kaláccsal és tyúkhússal fogadják.

A vőfély csak a násznagy és a nyoszolyó-asszony ajándékát köszöni meg a következő módon:

„Dicsértessék a Jézus Krisztus! Ezen ajándékot, melyet a mi Násznagy urunk és Nyoszolyóasszonyunk hozott, fogadják szívesen! Vegyük el tőlük, melyet tiszta szívből ők odahaza elkészítettek. Borból, kalácsból és többféle süteményből áll ezen ajándék. Többet ér ez, mint a tiszta jó szándék. Úgy tekintsük ezt, mint Krisztus testét és véréét, melyet nekünk hagyott eledeül, hogy megemlékezzék a földi emberekről! D. a J. K.”

Az érkező vendégeknek a menyasszony és a nyoszolyólányok hímzett zsebkendőt és művirágot adnak, amiért pénzt kapnak.

A menyasszony rokonai és vendégei az ebédet a menyasszony házában, a vőlegényé pedig a vőlegényes házban költik el.

Ebéd után következik az úgynevezett jegyvitel. A menyasszony küld a vőlegénynek egy jegyinet, a vőlegény anyjának fejkötőt, a násznagyoknak és a legényeknek

nem is tanácsos, mert megrontják a tehenet a látott tej útján, (L.: Luby Margit: „A parasztélet rendje” c. könyvét.)

pedig bokkrétát, díszes zsebkendővel. Az ajándékvivőket a vőfély vezeti, aki a vőlegényt ekképen köszönti:

Hála az Istennek, végre megjöttünk,
Hosszú utunkban sikerrel működünk,
íme menyasszonyunk nyoszolyúlányai és

[asszonyai,

Valának az úton követő társaim.

Tisztelkedni jöttünk násznagy urainknak,

S nekik szolgáló derék ifjaknak.

Azért kérem tehát násznagy uramékat,

Hogy hívassák össze mind az ifjakat!

Hogy feltűzzük nekik a szép bokkrétát,

A mi szép menyasszonyunk drága aján-

dékát. D. a J. K.

Egy kis babonát is vegyítenek a jegying átadásához: az inget a menyasszony nyoszolyóleányai és asszonyai igyekeznek a vőlegényre feladni. Ha ez sikerül, akkor majd az asszony fog parancsolni a férjnek. Ellenkező esetben az ember¹ lesz az úr a házban. Amikor a vőlegény felöltözött, a vőfély elbúcsúztatja a legényektől:

Édes legény társaim, ifjú barátaim,

Kikkel töltöttem mindig napjaim.

Sok boldog napot töltöttem köztetek,

Igen szépen kérlek, el ne felejtsetek!

¹ Férfi.

Látjátok, könny pereg mind a két sze-
 [memből,
 Sajnálak titeket szívemből, lelkemből.
 Mert most égi Atyámnak reám szállt ál-
 [dása,
 S beteljesedett szívem minden, minden
 [kívánsága.

Tisztelt násznép, halljunk egy pár búcsú-
 szavat,
 Mielőtt itthagynánk ez érdemes házat.
 Mert illő, mi útra indulunk,
 Isten s ember előtt híven beszámoljunk!

A mi kedves vőlegényünk is e módon
 [szólna,
 Ha a szív érzelmeivel ily szavakhoz jutna.
 Én tehát elmondom, mit elméje gondol,
 Ilyformán látom, szegény bús arcáról:

Örömmel virradt fel reá a szép reggel,
 Örömmel üdvözlé, ártatlan szívvel.
 De mert kebelét nagy bánat fogja el,
 Mert a házaseset útjára most lép fel.

Édes menyasszonyom, édes hitves párom,
Lesz a főörömöm, minden boldogságom.
De én azért titeket nem foglak feledni,
Mint barátaimat, még foglak szeretni!

Búcsúztatás a szülőktől:

Hosszú az ő útja, melyre most indula,
Azért oh Istenem, Tehozzád fordula.
Tőled buzgó szívvel kegyelemért esdekel,
Mert áldást, segílyt csak Tetőled nyerhet

[el!

Oh, kérlek ne hagyd el nehéz sorsában!
Szent Fiaddal együtt állj mellette nyom-

[ban,

Mert ma változik meg életének útja,
Vagy holtig örömrre, vagy örökös búra.

Azért oh Istenem, Tehozzád fordula.
Bocsásd meg ellened elkövetett vétékét,
Add, hogy boldog legyen az ő páros élte;
Édes Jézus kérlek, maradj holtig véle!

Most hozzátok fordulok, kedves jó szüleim

[és testvéreim

És kik itt jelen vagytok, rokonaim, barát-

[tim.

Ti is kíséritek az Isten házába,
S kíséritek az Istent, értem imádkozva;
Hogy bő áldását adja, szent házasságomra!

Induljunk el a Szentháromság nevében,
S nehéz utunkban vezéreljen az Isten!

D. a J. K.

A vőlegény, a násznép és a zenészek út-
nak indulnak a menyasszonyért. Ütközben

kos legény jó erős seprűt tart az ajtónál keresztbe a vőlegény előtt; hogy próbára tegyék erejét. Ezután jön a menyasszony kikérése, ami szintén a vőfély dolga:

D. a J. K. Térjünk rá uramék a dolog rend-
 [jére,
 Mert csak így juthatunk célunk végére.
 Becses vőlegényünk engem arra kéré,
 Hogy kedves menyasszonyát kérjem ki ré-
 [szére.

Engedjék neki tehát át a virágszálat,
 Kit szívből szeretni, legfőbb törekvése.
 Búsítani őt nem fogja világért sem!
 Tudom, fájós szívvel adják át neki a szülők,
 Mert szeretettel, s gondal nevelték fel őt.
 És mostan Mari a fészkéből kiszálla,
 Csak az üres helye marad itt e házban.
 Tisztelt násznép! A bú legyen tőlünk távol,
 öröm sugározzék mindenki arcáról!
 Tegyenek ők akármit, járjanak akárhol,
 Legyenek ők boldogok az egész életen!

D. a J. K.

Ezt követi a menyasszony búcsúztatása:

Szűnjék meg most már hegedűk zengése,
 Sarkantyúknak is némuljon pengése!
 Mert a menyasszony búcsúzásának most
 [lészen kezdése,
 Legyünk csendességben, míg lészen vég-
 [zése!

Zeng búcsúszavam, hullanak könnyeim,
 Mert tőletek válok, kedves jó szüleim!
 Hatalmas Úr Isten, világ Teremtője,
 Tekints le méltatlan, bűnös gyermekekre!

Tekints le a jó és kedves szülőkre,
 Harmatként áldásod szállítsd fejükre!
 Kik által engem világra helyeztél,
 S általuk eddig is szépen felneveltél.

Most pedig számomra más utat jelöltél,
 A házasesetre engem segítettél.
 Ezért buzgó szívvel hálát adok Neked,
 És áldom örökké, szent gondviselésed!

Kérem isteni szent fölséged,
 Hogy lelkünk üdvére adjon páros éltet!

Most hozzád fordulok, kedves Édesatyám,
 Nézd, könnyeimtől hogy borul el orcám!
 Mielőtt atyai házadból kilépek,
 Tőled térdre hullva, bocsánatot kérek!

Bocsánatot kérek, mert megbántottalak,
 Jóságodért sokszor megszomorítottalak.
 Kedves Édesatyám, feledd el ezeket,
 Az Isten áldjon meg ezekért Tégedet!
 Sok bő áldásában részesítve Téged,
 Holtod után vigye fel lelked az égbe,
 Legyen részed az örök életben!

Hát hozzád mit szóljak, kedves Édes-
 anyám?

Ki voltál ekkorig gondviselő dajkám.

Tudom, nagyon fáj a Te anyai szívednek,
 Midőn elválását látod gyermekednek.
 Kit édes tejével tápláltál emlődnek,
 Most át kell engedni titkos jövődönnek.

Kedves Édesanyám, tudom mint szerettéll,
 Mint gyenge virágot ápoltál, neveltél.
 Jóra tanítottál, rossztól intettél,
 Most pedig engemet szárnyamra eresztél.
 Azért kedves Édesanyám, mielőtt indulok,
 Könnyező szemekkel kebledre borulok.

Bocsánatot esdek, drága Édesanyám,
 Ha megbántottalak életemnek folytán!
 Az Istenre kérlek, bocsásd meg vétkeimet,
 Hogy el ne veszítsem, én szegény lelkemet!
 Sok bő áldásban részesítve élted,
 Holtod után pedig adjon mennyben helyet!

Kedves testvéreim, most hozzátok szólok,
 Mielőtt ezúttal tőletek is válok.
 Istennek áldását kérem fejetekre,
 Oly bőven, miként harmat száll a földre!
 Végtére pedig vigye lelketek a mennybe,
 Legyen részetek az örök életbe!

Jó leány társnőim, kik eddig voltatok,
 Könnyező szemekkel körülöttem álltok.
 Szép koszorútokból íme most elválok,
 Istentől néktek is minden jót kívánok!
 Adjon a jó Isten néktek is oly szívet,
 Mely megértse minden hű szerelmeteket!

Kedves alsó-felső jószívű szomszédok,
 Kik itt jelen vagytok, rokonaim, barátim;
 Isten áldjon meg titeket is fejenként,
 Ne érezzetek a földön fájdalmat és kint!
 Az ittmaradóknak kívánok jókedvet,
 Nekünk pedig – utasoknak – boldog
 [„megérkezett” !

Búcsúzás után a násznép elkíséri az ifjakat az esküvőre. Elöl megy a vőfély a jelvényeivel. Utána a jegyesek, majd a násznagyok haladnak. Úgy a legények, mint a leányok, külön-külön csoportban, egymást átölelve kört alkotnak és táncolnak a lakodalmas háztól a templomig. A menetet a zenészek, majd az öregek csoportja zárja be.

Jókedvét igyekszik mindenki a maga módján kifejezésre juttatni, ezért a legények énekelnek, a leányok sikongatnak. Közben-közben felhangzik egy-egy kiáltás:

Ez az utca leveles,
 A menyasszony szerelmes! Hújújú!
 (A „Hujuju”-t elhúzza sikítják.)
 Réztepsibe sül a hús,
 A menyasszony jaj de bús! Hújújú!
 Réztepsibe sül a málé,
 A vőlegény jaj de málé! Hújújú!

(Ezt és az ehhez hasonló kurjantásokat a hívatlanok mondják.)

Álljatok meg itt a sarkon,
Hadd pihenjen a menyasszonyi Hújújú!

Vannak még drasztikus mondókák, amelyeket nem lehet leírni. Örvedetes, hogy ezek lassan elmaradnak.

A násznép minden tagja egy-egy üveg bort visz magával, s az úton boldogot, boldogtalant kínálnak, hogy mindenki, ha csak néhány korty bor erejéig is, részesüljön a lakodalom örömeiben.

A templomba csak a jegyesek és a násznagyok mennek be. A többiek az esketés ideje alatt a templom mellett táncolnak.

IV.

Közben megtörténik a menyasszony ágyának elvitele. A vőlegény néhány rokona egy kocsival elmegy a menyasszonyházhoz az ágy- és ruhaneműért, valamint a menyasszonyládáért, ágyért stb.

Megérkezéskor kéri a fészket, amelyikből az a szép galamb (a menyasszony) kiszállt. Ekkor behoznak egy madárfészket, vagy egy lyukas libafészket. Erre hosszú, tréfás vita következik, míg végre a menyasszony rokonai megértik, hogy milyen fészekről van szó. A fészket azonban nem adják ingyen. Annak rendje és módja szerint megalkusznak rá, de a fizetés legtöb-

szőr becsapással jár, mert régi, vagy rossz pénzt adnak.

A tréfák után a lovakat és a kocsit szalagokkal, virággal díszítik. Felrakják a hozományt, amit víg énekszóval, kerülő úton szállítanak a vőlegényes házhoz. (Legtöbb esetben ott rak fészket az ifjú pár. Ha nem, akkor a menyasszony holmija egyenesen az új otthonba kerül.) Az ágy vitel is elég hangosan történik. Ének közben el-elkurjantják magukat:

Viszik a menyasszony ágyát,
Elvesztették aládáját! Hújújú!

V.

Esketés után énekelve, táncolva a vőlegényházhoz megy a násznép. Amikor közel érnek a házhoz, ezt kiabálják:

Hazaértünk vacsorára,
Apró, piros pogácsára! Hújújú!
A ház előtt pedig ezt mondják:
örömanya gyújts világot,
Hozzák már a gyöngyvirágot! Hújújú!

Az örömanya és az otthonmaradtak tényleg gyertyát gyújtanak és a kapu előtt várják a hazatérőket.

A szobába érkezéskor a vőfély ezeket a szavakat mondja:

Legyen az Úr Istennek dicsőség az égben,
Szerencsével jártunk nagy dolgunknak

[végbe!

Legyen az Úr Isten vezérünk mindenben,
Ami még hátra van, érzük végét szépen.

Váljék az új párnak ma eskütétele,

Leiküknek javára és üdvére!

Istennek áldása szálljon le fejükre,

Valamint az őket nemző jó szülőkre!

Nagy fáradozásink nem voltak hiába,

Mert egy drága kincset hoztak e hajlékba,

Ím, itt a menyasszony és vőlegény, fogjunk

[velük kezét!

Ma hajnalban, alighogy felvirradt a reggel,
összegyülekeztünk, szép számos sereggel

Jöttünk, aztán tisztos hajlékukhoz végre,

A mi vőlegényünk, menyasszonyunk nagy

[tiszteletére.

Násznagy uramékhoz van nekem egy kéré-

[sem,

Lent várakozik szép sereg vendégem.

Legyenek szívesek őket befogadni,

Mi sem fogunk érte adósok maradni!

D. a J. K.

Ezután a fiatalok táncra perdülnek, a násznagy uramék és az idősebb férfivendégek pedig víg poharazással töltik az időt, a menyasszonykalács érkezéséig. Ez a lakodalom legérdekesebb eseménye!

Este, úgy 8 óra felé,¹ a menyasszonyház-
tól elindul a menet a menyasszonykalács-
csal és a mézeskalácsokkal, égő gyertyák-
kal feldíszített fenyőfával. Az érkezőket a
vőlegényesház kapujában égő gyertyával
és zenével fogadják, majd a vőfély süte-
ménnyel és tyúkhússal, valamint borral kí-
nálja őket ezekkel a szavakkal;

Itt a finom lisztből jóféle sütemény,
Nincs ebben sem ánizs, sem mustár, sem

[kömény.

Cukorral van vegyítve, nem is igen kemény,
Aki ilyennel él, nem bántja a köszvény.

Elhoztam én végre a jó bélesekét,
Mazsolaszöllővel telt édességeket.
Tudom, hogy szeretik az ittlévő szüzek,
De annál inkább öregek és öszek.

Édes ez uraimék, valamint a „vont” méz,
Az ember megkívánja, ha ránéz.
Bátran lehet enni, gyomornak nem nehéz,
Fogjon hát meg minden darabot kilenc kéz!

Szegény tyúkocska, még tegnap kaparga-

[tott,

S ma már vére kiontatott.
Egy nagy fazékban megkopasztatott,
S itt egy tányéron föltálaltatott.

Ezután éneklük a következőt:

Elment a tyúk a vásárra,
Cipőt venni a lábára.
Haza is jött süleve-főve,
Nem ül többet az ülőre.

VI.

A zsámboki lakodalomban senki sem unatkozhat, mert alighogy befejeződik az egyik móka, következik a másik. Így a menyasszonykaláccsal járó finom tyúkhús, a cukros sütemény jóformán még el sem tűnt, amikor a vőfély hírül adja a menyasszonytánc kezdetét:

Zenészek hát hegedűtök zengjenek,
Hogy a menyasszony fülei megcsendül je-

[nek.

Kezdődjék meg tehát a menyasszony tánca,
Hogy kiszakadozzék a szoknya ránca!

Ím itt áll előttünk az ékes menyasszony,
Hogy menyasszonyfővel még egyszer mu-

[lasson.

Minden vendégének egy nótát juttasson,
S majd az ajándékból új cipőt varrasson.

Táncoljon hát vele mindenki egy kurtát,
De le ne tiporják a cipője talpát!
Gondoljanak arra, hogy drágáért varrták,
S tömjék meg bankóval a markát!

Az asztal közepén van) egy üres tányér,
 Én kezdem a táncot, a többi még ráér.
 Addig menjenpk el tíz- és húszpengőért,
 Húzd rá cigány, húzd, az új házasokért!

A menyasszonyt pénz ellenében sorba táncoltatják. Aki elkapja, kiáltja: „Enyém a menyasszony, eladó a menyasszony!” A menyasszonyt pénzért le is lehet ültetni. A további táncoló a leültetés árát megduplázza.

A menyasszonytánc, ami gyakran egy óráig is eltart, meglehetősen fáradtságos a szegény menyasszonynak, de kifizetődő dolog, mert sokszor 100 pengőt is jövedelmez. Különösen akkor, ha a vendégek közt több nemes¹ van, akik néha öt- vagy tízpengőt is adnak a menyasszonytáncért.

Ha a menyasszony már fulladozik s a vendégek lelkesedése csökken, a vőlegény véget vet a menyasszonytáncnak úgy, hogy egy piros almát vagy vereshagymát tesz az asztalra. Elkiáltja magát: „Enyém a menyasszony!” Táncol vele egy-két lépést, majd elvonulnak. Természetesen, nem fedelkeznek meg a pénzről, amit igyekeznek biztonságba helyezni.

¹ Iparos, tanult ember.

VII

A menyasszonytáncot követi a vacsora, amit az ebédttől eltérően, mindenki a vőlegényes-háznál költ el.

Zsámbokon, miként más faluban is, a házak hosszúak. Leginkább az ilyen felel meg a földműves céljainak. A ház első része a lakás, a többi a kamrák, az istálló stb. helye. Az a fontos, hogy lehetőleg minden egy fedél alatt legyen. A lakás utca-részén van a tiszta szoba. (Az első ház.) A lakás legnagyobb és legdíszesebb helyisége. Középen van a pitvar, ennek háttérében a konyhai rész, ami legtöbbször nyitott kényű; a pitvar után pedig jön a kisebb, udvari szoba. Lakodalom alkalmával az egész lakás a vendégek rendelkezésére áll, de mivel a lakások kicsinyek és az említett helyiségeken kívül még a gazdagoknál sincs több szoba, vacsora idejéig bizony gőzfürdőben érzi magát a tisztelt násznép. Nyáron még könnyű a helyzet, mert az udvaron sátrat vernek, de kedvezőtlen időben nemcsak a húst, hanem a füstöt is vágni lehet. De ilyen kicsiségeken nem akad fenn az ember! Az ember nem azért megy lakába, hogy kényeskedjen, hanem hogy táncoljon és kosztoljon! Nem lehet panaszkodni, mind a kettőben úgyszólván szünet nélkül részesül a vendégsereg, mégis szí-

vesen veszi, amikor hallja a vőfélyné a vacsorához hívogató szavait.

A vacsorát két vagy három rátában¹ fogyasztják. Az első csoportban vannak az érdekesebb vendégek, a másodikban a fiatalok s végül a zenészek. Az első szobában, patkó alakra elhelyezett asztalokra terítnek. Főhelyen – a tükör alatt – ülnek a násznagyok, az úri vendégek és az ifjú pár. Ezekkel szemben a két nyoszolyólány, akik a menyasszonyt és vőlegényt kiszolgálják s mellettük az örömszülők.

A vőfély ismét működésbe lép:

D. a J. K. Szerencsés jó estét kívánok min-
[dennek,
A menyegzősházban összegyűlt vendégnek!
Hozzántartozó jámbor legényeknek,
S ide kiszólitott szép kegyes szüzeknek.

Dicsérjük az Istent bejövetelünkben,
Legyünk szerencsések ezen esztendőben!
Víg öröm, áldás szálljon mi szívünkbe,
Nemes magyar hazánk legyen csendesség-
[ben!

Alázatossággal engedelmet kérek,
Hogy ide ilyen bátran bejönni merészek!
Legyen szép öröme mindnyájunk szívének,
Kik ide ily szép seregben egybegyűlének!

¹ Csoport.

Míg rebegő nyelvem szárnyára eresztem,
 Előbb szemeimet az égre terjesztem.
 Onnét várok áldást e szép társaságra,
 Ennek pedig minden ittlévő tagjára.

Várjuk meg azokat is, akik itt nincsenek,
 Nagy dolguk miatt, még ide nem érkeztek.
 Addig a szép vendégség csak mulattassa

[magát,

Lassú és friss táncra igazgassa lábát!

Drága uraimék, jó asszonyaimék,
 Ide egybegyült „bokor” hajadoni vendég.
 Kik megtekintik az én fáradozásaimat,
 Tűrjék el, majd lesz, fogyatkozásimat!

Jól tudják mindnyájan, nem sokat tanultam,
 Az iskola előtt gyakran elfutottam.
 De azért hébe-hóba be is fordultam,
 Imitt-amott valamit mégis csak tanultam.

De azért eleget nyughatatlankodtam,
 Míg valamibe beleokultam.
 Majd ami szegény házunkból kitelik,
 Ha behozom tudom, majd szeretik.

Mivel jó gazdánknak az az akarata,
 Vendégei vígak legyenek, általam biztatja.
 Általam biztatja, készül a vacsora,
 Csapra is van ütve, mint söre, mint bora.

Tehát örvendjete ti szüzek, szűzvirágok,
 Mint tavasszal a zöldelő almafaágak.

Látják uraim, én jó kedvemben vagyok,
Hipp-hopp zenészek, hát ne szunnyadoz-
hatok!

Nosza zenészek, hát ne szunnyadozzatok,
Hanem szünet nélkül muzsikáljatok!
Nevetekről tudom, hogy nagyhírűek vagy-
tok,
Víg nótátok mellett, egyet hogy ugratom.

Im indítom is már lépésre lábamat,
S majd szép csendesen, elfordítom maga-

[mat.

Megnézem a konyhában kedves szakács-

[nénkat,

Elkészítette-e már csokoládémat?

Azt kiáltja szájam, legyenek csendesen,
Elvégezhesse \wedge dolgomat rendesen!
Annak szolgálok e házban szívesen,
Aki szépen mulat és becsületesen. D. a J. K.

A vendégek már várják, lesik a vacsorát,
de a vőfély még mindig üres kézzel jön:

D. a J. K.

Tisztelt násznép, tisztelt vendégsereg,
Láthatják, nem vagyok már mai gyerek.
Az én apám így szólt a múltkor anyámhoz,
Hozhatna a gyerek menyecskét a házhoz!

Én a közelben voltam, meg is hallottam,
 Házat, tüzet nézni, mindjárt elindultam.
 Fogtam egy tarisznyát, a hátamra tettem,
 De előbb gombóccal magam jól teli ettem.

Bejártam kilenc várost, harminchárom fa-
 lut,

Nem találtam leányt, nekem valót sehol.
 Az egyik csúnya volt, a másik szegény,
 A harmadikat láttam, ölelte egy legény.

Negyedikbe szörnyen beleszerettem,
 Harminchárom percig a bolondja lettem.
 Ezt az egyet sem vehettem el ám,
 Mert százévvvel vénebb volt, mint az öreg-
 [anyám.

így hát tisztelt násznép, még most is le-
 [gény vagyok,

Reggeltől napestig lányokra gondolok.
 Ha tudnának egyet, ki hozzám eljönne,
 Megtartanánk a lakzít jövő esztendőre.

Most előkerül egy másik vőfély, aki az
 előbbinek a múltjáról lerántja a leplet:

Tisztelt násznép, én most befordultam,
 Amint vőfélykollégám szavát meghallottam.
 Még ő azt mondja, megházasodna?
 Harminc esztendeje volt a lakodalma!

Mi övele egyszerre nősültünk,
 S mindjárt keresztkomák is lettünk.

Az én feleségem tizenhat gyermekét,
 Vitte a templomba, megkeresztelésre.

Nem igaz ennek még a veséje sem,
 Ne is mondjon ilyesmit, mert én úgysem

[hiszem.

Még most is vele van az a százesztendőös,
 Aki hóna alatt hordja a meszelőt.

Lassan és rogyva jár,
 Két nagy istentelen púp van a hátán.
 Ilyen asszonya van neki szegénynek,
 Azért szeretne beállni megint legénynek!

Azért teszi itt a nagy hazugságot,
 Hogy majd beleszeretnek a szép lányok.
 De most már nem beszélek, mert még meg-
 fhallja,
 Hogy mit beszél róla, vőfélybarátja.

Jön az elsőszámú vőfély:

Biz én meghallottam, menj is hát előlem,
 Nem való ilyesmit beszélni felőlem!
 Nem őriztem én veled malacokat,
 Hogy el jártasd felőlem a szádat!

Tisztelt násznagy urak, hazudott ő nagyot,
 Mert ha megharagít, úgy feléje csapok;

(pofon üti)

Hogy háromszáz felé hajlik a bordája,
 Tudom, nem jár többé felőlem a szája!

Még ő azt mondja, velem keresztkoma,
 Hisz 48-ban már ő volt katonai
 Míg a borsóban szaladgáltak muszkák,
 Azokkal végezte ökelme a csatát.

Hisz nem gúnyolom én ki az ő élte-párját,
 Hogy a köszvény kivette a hátát,
 Egyik szemére nem lát, fülére nem hall,
 Aztán két nagy mankó van még hóna alatt.

Úgy jár mint a gyermek, tolóközi után,
 Csak akkor megy, ha cukorral csalják.
 Látod vőfélypajtás, jobb volna hallgatni,

Mert ha még bejössz és így mersz beszélni,
 Egy pár pofont adok, esküt mernék tenni!

A vőfély nagyon mérgesen elmegy, de
 csakhamar visszajön, hogy a következőket
 bejelentse:

Mégis dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!
 Megtekintem a konyhán mindeneket,
 Sorjába vizsgálom a drága étkeket.
 Kötelességem ez, mert vagyok mestere;
 A mi vőlegényünk rendelt engem erre.

Kánai menyegzőből küldtettem tinéktek,
 Isten akartából, érdemes vendégek.
 Akarjátok tudni jövetelem célját,
 Jelentem tinéktek Krisztus akaratát.

Látják uraimék, hogy én derék legény va-
[gyok,

Orcám mint a kikirics, úgy ragyog.
Ismernek engem urak, hadnagyok,
Mert tudják, Attilának híres fia vagyok.

Szép leányok közt forgolódni is tudok,
Szeretem a bort, no lelkem, adjatokí
Mert ha nem adtok,, én mesterséget tudok:
Ördögöm van, egyet magamhoz csábítok.

Csókot adnék piros ajkára szépet,
Ügy megragadnám, mint a madár a lépet.
(Bort kap.)

Immár adtok innom is angyalok?
Tudjátok, sokat fáradtam utánatok!

Majd szerzek én nektek igazi társat,
Lámpással sem tudtok találni olyant.
Látják uraimék, asztal van terítve,
Kés, villa, tányér, kanállal ékítve.

Jönnek az étkek, mindjárt sorjába,
Ez a sok vendégség ne üljön hiába.
Ne féljen senki, hogy „csömröt” fog kapni,
Gyomrát itt meg nem terheli senki.

Vőfélyek érkeznek híres Perzsiából,
Követül küldettek hozzátok Szittyából.
Utána érkeznek megterhelt tevéink,
Majd csak elkészülnek pompás étkeink.

Az első tál étel lesz egy bagolynyerítés,
Utána érkezik egy kemencenyögés.

Csirkeordítás, meg borjúköhögés,
Végre étkezik, egy üres kocsizörgés.

Paprikáshús léssen, hasas szalonnával,
Kifőtt pulykának combja, rizskásával.
Ez a magyaroknak híres eledelük,
Ha ide behozom, jóízűen megeszik.

Készülnek az étkek, süt, főz a szakácsné,
Jól tud mindeneket, jobban mint a pap-
[szakácsné.

A jó ételeket tudja kavargatni,
De a boroskancsót jobban hajtogatni,

Hajnali szép csillag, tündöklő fényesség,
Királyi virtussal ékeskedő szépség.
Kinek ajkára kiömlött kényesség,
Kívánom Istentől, legyen már csendesség!

Most már nem tréfálok, megyek a kony-
[hára,

A jó ételeknek drága illatára.
Majd megjelenek amúgy hamarjában,
Ha előbb nem, Szent György napjára.

Elmegy, de pár perc múlva ismét meg-
jelenik és folytatja a verselést:

Tisztelt násznép, ismét befordultam,
Ne haragudjanak, ételt még nem hoztam!
Mert a szakácsasszonyunknak félreáll a
[kontya,
Azt kiabálja, nincs ránk semmi gondja!

De én gondoskodtam, hogy hiány ne legyen,
Nehogy itt reám valaki mérges szemet ves-

[sen.

Én tehát elmondom, mi lesz ma vacsora,
Hogy az étkek nevét mindenki tudja.

Az első tál étel lesz egy sánta gólya,
32-es baka kipödrött bajusza.
E mellett lesz egy tál savanyú uborka,
Hatvanéves öregember rozsdás nadrág-
gombja.

Bolondgombaleves tyúkszemcsipetkével,
Patkánysült leöntve mosogatólével.
Bolhatüdő szépen barnára pirítva,
Szurokkal megrakott finom palacsinta.

Macsoganyógás lesz északi szelekkel,
Kirántott barátfüll pacsirtanyelvekkel.
Egy jókora tállal borban ázott spongya,
Háromszázéves öregasszony néhány ráncos

[rongyja.

Reméllem uraimék, mindnyájan szeretik,
Ha ide behozom, jóízűen megeszik.

Hogy továbbra is próbára tegye a vendé-
gek türelmét, a konyhában tett rövid látó-
gatás után újabb verssel traktálja az embe-
reket:

Szakácsasszonyunk, nem tudom, minek tart,
Azt mondja, hordjam ki az asztalt!

De én megmondom, idebenn azt mondják,
Talán hirtelen teletöltötte a kontyát?

Násznagy uramék tudják-e mi újság?
Elmúlt éjjel a gazdánkat kirabolták,
Kalácsát megették, húsát mind elhordták,
Várjanak, míg sül másik, azt mondták!

De míg az előbb a konyhán ólálkodtam,
Nemcsak levest főztek, hanem még mást is
[megtudtam;

Egy darab kalácsot a zsebembe dugtam,
(Előveszi a kalácsot és az asztalra teszi.)

Végre hozzák a jó csigalevest. De mielőtt az evéshez fognának, jó katolikus szokás szerint imádkoznak. Hogy azt el ne felejtsek, a vőfély a következő versében figyelemzteti rá a vendégeket:

D. a J. K. Érdemes vendégeim, nem jöttem
[üresen,

Étellel telve vagyok mind a két kezem.
De mielőtt a kanálhoz nyúlának,
Buzgó szívvel hálát adjanak az Úrnak!

De hogy én itt hosszan ne papoljak,
A forró táltól sebeket ne kapjak,
Vegyék hát el a kezemből ezt a forró tálat,
Melyet már ujjaim tovább nem állnak.

Mert még hátam mögött négy-öt ételhozó
[vagyon,

Azoknak is süti kezét igen nagyon.

Netán forogjon hát előttem senki,
Mert a nyakát hamar leforrázom neki

Itt hát a leves, melyet adott jó hús,
Azért senki szíve ne legyen bús.
Nosza zenészek, szóljon hát a „virtus”,
Ezzel dicsértessék a Jézus Krisztus!

Második tál étel főtt hús tormával. Be-
vezető szavak:

Gyenge borjúhús ez, mit hoztam tormával,
Csak harminc tavasszal járt ki az anyjával.
Gyöngesége miatt a szénát nem ehettem,
Szegény gyenge állat, csak a korpát nyelte.

Ezért a tormáért is sokat fáradtam,
Míg Magyarország részét széltében bejár-
[tam.

Ezt a keveset is Marostóban ástam,
Szerencsének tartom, hogy reá akadtam.

Ezen erős étek való csak magyarnak,
Nem is igen fér ez német gyomorba.
Lesz még több ízes étek is, csak ne siesse-

[nek,

Ezen erős étkekből keveset egyenek!

Itt tehát a torma gyenge borjúhússal,
Ehhez kikí társát kínálhatja borral.
Egyék hát uramék, jó „lepétussal”,
Ehhez is tartozik a zenész egy „virtussal”!

Most bort hoz, amit változás kedvéért
 vagy talán azért, mert nagyra becsüli
 énekszóval jelent be:

Az igaz Messiás már eljött,
 Sokféle csodákat köztünk tett.
 A vizet is borrá tette,
 Násznépét megvendégelte,
 Kána-menyegzőben.

Egy nagy lakodalmat kezdenek,
 Jézust is meghívták vendégnek.
 Őt követték tanítványi,
 Mint a tyúkot a fiai,
 Kána-menyegzőben.

Az első tál ételt felhozták,
 Jézust is ezzel megkínálták.
 Tetszett mindenben az éték,
 Csak a borban volt a vétek,
 Kána-menyegzőben.

Jézus Anyja hogy ezt meglátta,
 Fogatkozásikat megsajnálta.
 Fiam ! – monda – boruk nincsen,
 Azért semmi kedvük síncsen,
 Kána-menyegzőben.

Jézus parancsolá: meríteni
 Kútból hat vödröt megtölteni!
 Jézus borrá változtatta,
 Első csodáját mutatta,
 Kána-menyegzőben.

Bort adák násznagy kezébe,
 Hogy adja a vendég elébe.
 Násznagy a bort megkóstolta,
 Mindjárt a vőlegénynek nyújtotta,
 Kána-menyegzőben.

Nemsokára ezután következik a második
 pohárköszöntő:

Nem siralmas ház ez, félre most a bajjal,
 Vigadozzunk, míg ránk nem köszönt a haj-

[nal!

Ürítsük a korsót, nosza gyorsan rajta,
 Minek áll ez a sok palack-bor sorban?

Asszonyok, menyecskék! Hozzá kell csak

[nyúlni,

Le szokott a jó bor asszonyoknak csúszni.
 Borból a fehérség „képesint” fogyasszon,
 Nincsen rútabb látvány, mint egy részeg

[asszony.

Egyszer láttam egyet, jaj de megutáltam!
 Hogyha rá gondolok, borsószik a hátam.

A harmadik pohárköszöntőt szavalva
 mondja:

Tudom, hogy örülnek, akik engem látnak,
 Több becsületed van, mint egy kocsi ba-

[rátanak.

Nem csoda, amikor én hordok be mindent,
 Én nézem meg, van-e még „pinte” az üveg-

[ben?

Ha nincs, a pince közel van,
 Van még kilenc icce, tízakós hordóban,
 Ne panaszkodjék senki, én azt akarom,
 Egyik lábam mindjárt kint lesz az udvaron.

Noé apánknak is ettől jött meg a kedve,
 örömeiben táncolt, ugrált mint egy kecske.
 Mi se legyünk búsak és elkeseredve,
 Igyunk, mert most töltöttem jó bort az
 [üvegbe!

Következő fogás paprikáshús, amit így
 ajánl a vőfély:

Ismét megérkeztem uraim sokára,
 De merem mondani, nem jártam hiába.
 Egy olyan ízes étket hoztam valójában,
 Mely mindig első az étkek sorában.

Ezért az ebédért nagy próbát is tettem,
 Egy szilaj bikával hét nap verekedtem.
 Kicsinyen múlt, hogy fogam ott nem fe-
 llejtettem,
 Sebaj! Csakhogy végre legyőzhettem!

Ezt azeledelt a gazdasszonnyal abból ké-
 szíttettem,
 Megvallom, uraim, ezt már én is szeretem.
 Mivel nincs több ilyen ízes éték,
 Erre a magyarnak vizet inni vétek.

Itt tehát a paprikás, uraim, vegyék el,
 Széles jó étvággyal, kívánom, költsék el!

Mihelyst az éhséget enyhítették, a vacsorát jóízű tréfákkal fűszerezik. Násznagy uramnak a zsebébe csirkefejet vagy lábat, a legényekébe süteményt csúsztatnak, majd azt kiabálják nekik, hogy éhségükben a csontokat is összeszedik. Ha rizses hús van, akkor a szakácsné beköti karját és egy kanállal bemegy a vendégek közé, hogy, gyógyszerre valót kérjen, mert a rizsfőzés közben megégette a kezét. Mindenki igyekszik a kanálra néhány fillért adni, mert aki nem ad, az a szakácsnétól kap a hátára a főzőkanállal.

A menyasszony és a vőlegény sem kivétel a tréfáknál. A menyasszony tányérjára jókora nagy, 10-15 cm hosszú csigát tesznek a nyoszolyólányok, amit el kell fogyasztania. A vőlegénynek pedig jó kemény hússal kell megbirkóznia, ami ugyancsak a nyoszolyólányok jóvoltából kerül a tányérjába. De megküzd vele, mert nem illik „árvát” hagyni.

A vacsora végét a vőfély jelenti be. Szóköszáshoz híven, versben:

Csendességet kérek! Hallják kegyelmetek?
 Elbeszélek egy kis furcsa történetet:
 Ami házi urunk kamrájában esett,
 „Méltassanak” nekem egy kis csendessé-
 get!

Szégyenlem, hogy csendet zavarok,
 Azt gondolják, hogy hazudni akarok?
 Pedig én hazudni nem szoktam,
 Mondhatom csak, amikor nyelvemet meg-
 mozdítom.

A mellett még esküdni is merek,
 Hogy nálunk nagyon elszaporodtak az ege-
 [rek.

A múltkor egy kis kölest tettünk egy
 [zsákba,

S valami háromszáz helyen körül ki van
 [rágva.

Ezt a kölest kellene felszedni mindjárt,
 Azért kérném ki ezt az új házaspárt!
 Míg mi itt mulatunk, addig ők felszedik,
 Ogyis túlságosan nagyok a körmeik.

VIII.

Éjfélkor leveszik a menyasszony fejéről
 a koszorút és fejkötőt tesznek a fejére. A
 hajat előzőleg kontyba csavarják, azért
 mondják azt, hogy felteszik a kontyot. A
 vőfély ekkor is versel:

Feljött az aranyszínű hajnala szíveteknek,
 Elértétek napját örömeteknek.
 Turbékoljatok galambok módjára,
 Szaporodjatok meg jövő ilyenkorra!

Sok édes gyümölcse ez a házasságnak,
Többet ér, mint minden kincse a világnak.
Mivel két szívet egymáshoz tettek,
Sok számos éveket örömmel töltsetek!

Ezután poharat vesz és így üdvözli az új házaspárt:

Teletöltött poharat fogok értetek emelve,
Kiket összefűzött kebletek szerelme.
Áldja meg az Isten szívetek hűségét,
Adjon számotokra örömet és békét!

Az Úr, ki megáldja a benne bízókat,
Adjon nektek égből, mindenféle jókat!
Kerülje házatokat a bánat és szomorúság,
Éltetek fáját hit, remény, szeretet járja át!

[D. a J. K.]

Ezzel véget ér a vőfély szerepe.

Az új házaspárnak minden vendég gratulál, olyanféleképen, hogy gyengéden megüti az új menyecske kontyát azzal a kívánsággal, hogy egészséggel viselje! (T. i. a kontyot.)

A vőfély versek szerzőjét nem sikerült kikutatni. Annyi bizonyos, hogy nagyon régen, az icce és akó világában készültek. A versek hasonló szerkezete és stílusa azt mutatja, hogy egy szerzőjük volt. Lehet, hogy nem zsámboki volt az illető, de már annyira meghonosodtak a faluban, hogy

nem lehetett őket elhagyni. A lakodalmak fényét ezek a versek adják meg. Nem is lehet őket kihagyni egy lakodalomban sem! Ha valaki ezt megpróbálja, megszólják. Ez akkor is bekövetkezik, ha szegény emberekről van szó. Azt belátják, hogy muzsikust nem tudnak fogadni, vagy hogy olcsó bort adnak a vendégeknek, mert jobbra nem te-lik; de a vőfélyversek elmaradását indokolni nem lehet.

A verseket már a legkisebb gyermek is tudja, mert a lakodalmak idején (ősszel és tavasszal), úgyszólván napról-napra hallják, de azért senki sem unja meg; sőt minden alkalommal szívből kacagnak a humoros részekén és – különösen az asszonyok – zokognak a búcsúztatások alkalmával.

A versek naivak és döcögősek. De ha tekintetbe vesszük azt a sok kacagást és könnyet, amit ezer és ezer embernél kiváltott: azt mondhatjuk, hogy a költő elérte célját.

NÉPDALOK

I.

A zsámboki lípíson-laposton,
Leesett a szalagos kalapom.
Arra kérem Bözsike galambom,
Adja fel a szalagos kalapom!

Még azt mondják, ez sem szép, az sem szép,
Olyan vagyok, mint a csillagos ég.
Olyan vagyok, mint az engedelem,
Babám ajkán ragyog a szerelem, a sötétben.

II.

Zöld erdőben, zöld mezőben sétálgat egy
Kék a lába, zöld a szárnya, aranyos a tolla. [páva,
„Hitt” ő engem mulatságra, nem megyek el
Szép Zsámbokban nincs oly legény, sejt, aki [véle,
Anyám, anyám, édesanyám, kimennék az [nekem kéne
Fölkeresem azt a pávát, megkérdezem tőle: [erdőbe,

V.

Hej, galárisi, galáris, galáris,
 Elhagyott a szeretőm, a babám is.
 Ha elhagyott, majd megvár engem a babám,
 A zsámboki dobogós kőhídnál.

A zsámboki dobogós kőhídnál,
 Barna legény rozmaringot kaszál.
 Én leszek a rozmaring kévekötője,
 Barna legény igaz szeretője,

VI.

Sej, búra, búra, búbánatra születtem,
 Nem jó édesanya nevelt föl engem.
 Se nem édes, se nem egész mostoha,
 Sej, azt szerettem, akit nem kellett volna.

Sej, én is voltam a fegyházba bezárva,
 Én rám is volt a fegyházajtó zárva.
 Fegyházajtó, hulljon le rólad a zár,
 Sej, csak még egyszer lehetnék szabad
 [madár!

VIL

Ablakimba besütött a holdvilág,
 Abban válogatom a piros almát.
 Válogatom, melyik a legpirosabb,
 Legények közt melyik a legcsinosabb.

¹ Nyakgyöngy.

Ablakimba besütött a holdvilág,
 Az én babám abban fésüli magát.
 Göndör haját két felére viseli,
 Azt hiszi, hogy minden legény szereti.

VIII.

Édes jó anyám, nem írhatok levelet,
 Szilaj csikó elrúgta a jobb kezem.
 Szilaj csikó, fájdalmas a rúgása,
 Sír a jó anyám, hangzik a zokogása.

IX.

Ez a kislány de pici, de pici,
 Már is a legény kell neki, kell neki!
 Horthy-bakát szereti,
 Göndör a haja, csepp a szája, én leszek a
 [babája!

Ez a kislány de szőke, de szőke,
 Szép asszony lesz belőle, belőle.
 Jól jár aki elveszi, magáénak teheti,
 Göndör a haja, csepp a szája, én leszek a
 [babája.

X.

Istenem, Istenem, ugyan mi lelt engem?
 Tán a szeretőm édesanyja átkozott meg
 [engem?

Ne átkozzon meg engem senki édesanyja,
 Mert én, mert én az ő fiát, nem szerettem
 [soha!

Ha szerettem volna, nagyobb híre volna,
 Az aszódi és a dányi utcán kidobolták
 [volna.
 Gyere be, gyere be, csókold meg az orcám,
 Én is megcsókolom a tiédet, százszor egy-
 [másután.

XI.

Járás, járás gödöllői járás,
 A lovamnak nem találok szállást.
 Egész éjjel a jégesőn ázik,
 Láttam babám más karja közt játszik.

XII.

Házunk előtt „folyik el egy halastó”,
 Abban úszik egy fekete koporsó.
 Kilátszik a koporsóból aranyozott szem-
 földél,
 Édesanyám, de hiába neveltél !
 Édesanyám, miért szültél világra?
 Mért nem öltél a zavaros Tiszába?
 Tisza vize vitt volna a Dunába,
 Sej, ne szenvedtem volna gyarló világba!

XIII.

Ha nem szeretnék, föl sem keresnék,
Ezt a sáros utcát, nem taposnám érted.

XIV.

A zsámboki szöllők alatt leesett a hó,
Azt hallottam kisangyalom, levetett a ló.
Kitörött a jobbkezed, ballal ölelsz engemet,
Ropogós csókot adtam a szádra, nem felej-

[tem el.

A mi házunk tetejére rászállott a gólya,
Még azt mondják, édesanyám tanított a

[csókra.

Nem kell engem tanítani, rá vagyok én

[szokva,

Egyes huszár a szeretőm, az szoktatott rája.

BALLADA

BORBÉLY JÓZSI

I.

Borbély Józsi kiment a nagy utcára,
Kis kalapja két szemére van vágva.
Azt kérdezi tőle a jó barátja,
Mondd, neked a szívedet mi bántja?

II.

Ne azt kérdezd jó barátom, mi bajom,
Beteg az én legkedvesebb galambom.
Beteg az én galambom, ágyban fekszik,
Fehér, piros dunnával takarózik.

III.

Kelj fel, drága rózsám, majd felemellek,
Gyenge két karommal, majd megölellek.
Főorvos úr megy az úton sebesen,
Borbély Józsi megszólítja sebtében:

IV.

Doktor uram, adjon Isten jónapot,
Menjen el és nézze meg a rózsámat,

Mert a szívét nagyon töri a bánat;
Menjen el és nézze meg a rózsámat!

V.

Fiatal úr, ne törődjön a bajjal,
Két nap múlva a báldban lesz. Akarja?
Két nap múlva olyan víg lesz, mint előbb,
Ne sírj kérlek, majd jobban lesz szeretőd!

VI.

Két nap múlva kimentem a nagy útra,
Betekintettem a rózsám ablakába.
Két szál gyertya van az ablakban gyújtva,
Jaj Istenem, meg van a rózsám halva!

VII.

Jaj Istenem, hogy kell oda bemenni?
Hogy kell a kedvesemmel beszélni?
Jaj de búsan szólnak a harangok,
Azt kérdezik, ki a mostani halott?

VIII.

Ki volna más, Nemes Tóni leánya,
Borbély Józsi legkedvesebb rózsája.
A bandások búsan fújják a nótát,
Borbély Józsi viszi a koszorúját.

IX.

Kikísérik a temető kertjébe,
S le is teszik a pihenő helyére.
Lánypajtások gyertyát gyújtnak mellette,
Borbély Józsi sírva néz az egekre.

MESÉK

Kukoricafosztáskor, disznótorban, vagy más összejövetel alkalmával, legkedvesebb szórakozás a mesélés. A férfiak legszívesebben a világháború, vagy a hadifogság élményeit beszélnek. Ha kifogy a téma, akkor ők is, miként az asszonyok, mesélnek. A mesék szereplői: tündérek, boszorkányok, királyfiak, királyleányok, állatok. A tárgy legtöbbször vándorlás, szerencsepróbálás céljából; királyfi és szegény leány közti házasság, sok küzdelem után. Kedvelik a boszorkánymeséket, amelyekben békává, macskává vagy más állattá varázsolt királyfi vagy királykisasszony, sok bonyodalom után, felveheti emberi alakját. A megmentő leginkább egy szegény legény vagy leány, akivel a megmentett hálából házasságra lép.

A mesékben erkölcsi tanulság nincsen. A boszorkányok, vagy más gonoszok minden esetben meghalnak, de a győzedelmeskedők nem a jóság, hanem a szépség, a vitézség, vagy a szegénység révén diadalmaszkodnak.

Ritka mese mentes a drasztikus kifejezésektől, ami a nép közönséges beszédében is megnyilvánul. Ez nagy fogyatkozása a falusiaknak.

Kedvelik a rövid meséket, amelyek kisgyermek ijesztgetését szolgálják. Ilyen a következő:

„Volt eccer egy ember, meg egy kis jány. Az ember vásáron volt. Lavórt vett az ember. Mondta a kis jányoknak, hogy öntsön a lavórhoz vizet, majd megmosakodik. A kis jány kérdezte: miért olyan sárga a foga, bácsi? Mert ilyen kis jányokat szoktam enni. Hamm!”

Természetesen, hogy a kisgyermek, akinek a mese szól, a hamm-nál megijed, de megijed akkor is, ha mese keretében ördög-gel, cigánnyal, vagy más ilyen borzalmas személlyel akarják elvitetni.

Jellemzőképpen most leközlök két mesét, szóról-szóra úgy, ahogy hallottam

A FEKETE BÓR

Egy jány volt egy mostohaanyja. Nagyon haragudott rá. (T. i. a leányra.) A kapura bódét készített és ott kellett a jány-nak lakni. A jány ezért nagyon szomorú volt. A jány apja vadász volt, aki egyszer megkérdezte a jányát, hogy mit hozzon

neki? A jány így felelt: Egy cigányasszony bőrét. Az apja csodálkozott. Késő este ment haza. Egyenesen a bódé felé. Benyújtotta a bőrt. A jány önmagára húzta, aztán elment a templomba. A kisasszonyok mellé ült, akik kérdezték, hogy mi a neve? A jány azt felelte: Pizskafa.

A mostohaanya egyszer beteg lett. Magához hívatta a jányt és megparancsolta neki, hogy főzzön ebédet. A jány bement a főzőkonyhába, levette a cigánybőrét és hozzákészült a főzéshez. Amikor az ebéd kész lett, bevitte a mostohának, aki hozzáfogott az evéshez. De nem tudott a végére jutni, mert a jány egy kést szúrt belé.

MACSKAMENYASSZONY

Volt egyszer egy király. Annak volt három fia. A király megmondta fiainak, hogy házasodjanak meg. Elmentek a királyfiak menyasszonyt keresni. A két nagyobb talált is, a legkisebb nem. Nagyon búsult, hogy a testvéreinek lesz, őneki pedig nem lesz menyasszonya.

Egyszer amint ment, egy sarkon álló macska megkérdezte, hogy miért búsulsz szép királyfi? Hogyne búsulnék, amikor a két bátyámnak lesz szép menyasszonya, nekem nem lesz. Ne búsulj, itt vagyok én!

Hát amikor hazament, már testvérei is

otthon voltak. Mind dicsekedtek, hogy milyen szép menyasszonyuk van. A fiatal bú-sult!

Másnap azt mondta a király, hogy mind-egyik fia vegyen szép jegykendőt a meny-asszonyától. A két nagyobb fiú örömmel ment a jegykendőért, a kisebbik pedig szo-morúan. A sarkon ott volt a macska. Meg-kérdezte a királyfit: Miért bú-sulsz, szép ki-rályfi-jegyesem? Hogyne bú-sulnék, amikor apám azt parancsolta, hogy vigyünk szép jegykendőt a menyasszonyunktól. Testvé-reim visznek királylányoktól, hát én hogy vigyek egy macskától? – Ne bú-sulj, szép királyfi! Majd adok én szépet.

Összejöttek a macskák és készítették a jegykendőt. Mikor a királyfi hazavitte, hát övé volt a legszebb. Nagyon gúnyolták a testvérei, hogy hol volt, honnan hozta a zsebkendőt?

Harmadnap azt mondta az apjuk, hogy mindegyik menyasszonytól hozzanak szép virágcsokrot. Hát mentek a királyfiak. Bú-sult a kisebbik. A macska már ott volt a sarkon. Kérdi a királyfitól: Szép királyfi-jegyesem, miért bú-sulsz? Hogyne bú-sulnék, mikor az apám azt mondta, vigyünk egy szép csokrot. Testvéreim visznek szép ki-rálylányoktól, hát én hogy vigyek egy macskától? Ne bú-sulj, szép királyfi-jegye-sem, majd adok én neked!

Megint összejöttek a macskák és csináltak szép csokrot. Mikor hazavitte, most is az övé volt a legszebb. Ekkor a király azt mondta a fiainak, hogy vigyék haza menyasszonyukat.

Hát ekkor búsult mégcsak a királyfi! Amikor ment a menyasszonyáért, a macska már a sarkon ült. Kérdezte: Miért búsulsz, szép királyfi-jegyesem? Hogyne búsulnék, amikor menyasszonyainkat kell elvinnünk. Testvéreim visznek szép királykisasszonyokat, hát én hogy vigyek egy macskát? Ne búsulj, királyfi! Szép leszek én! Ekkor megrázkódott és gyönyörű menyasszonyi ruhában állt a királyfi előtt.

A királyfi nagyon megörült. A macskát elvitte apja házához, amelyikből a legszebb menyasszony lett.

Nagy lakodalmat csaptak és még most is élnek, ha meg nem haltak!

NÉPVISELET

Anyaggyűjtésem alkalmával egy lány így jellemezte a zsámboki viseletet: „Környékünkben, sőt még országunkban sem igen lehet szebb viseletet találni a zsámboki viseletnél. Drága viselet, de nagyon szép.” Kétségkívül szép a viselet, amit a községben járt idegenek is – írek, angolok, németek, franciák, stb. – elismernek; de azért egy kis túlzás van a leány állításában, amikor az egész ország legszebb viseletének minősíti a zsámbokit. Azonban az teljesen igaz, hogy drága viselet. Egy szoknyához szükséges 5-6 méter delin vagy szövet. A szövetszoknya teljes egészében kézi-hímzéssel díszített. Ehhez kell még 6-7 méter bársony, különféle színű szalagok stb. Végeredményben csupán a szoknya ára meghaladja az 50 pengőt. Hol van még a blúz, a pruszlik, a kendő, a harisnya stb. ára? Ha mindent felszámítunk, kitűnik, hogy zsámboki leány ünnepi ruházatának árából, nagyon elegáns estélyi ruhát csinálthat a városi hölgy.

De vegyük sorba a ruhadarabokat, mégpedig a leányokét:

Az ünnepi öltözetnek a szoknyája különböző színű, de legkedveltebb a piros vagy rózsaszín. A szoknya alul gúnárgégével van beszegve, az alsó szélétől 10 cm-re fekete bársonyszalag, a fölött pedig két-három különböző színű, keskenyebb szalagdísz van. A szoknya ráncos, s hogy harangalakot kapjon, felül a deréknál össze van húzva. Ez a korc. A szoknya eleje, a kötény alatt, mindig más színű anyagból készül. Hogy a szoknya elálló legyen, az összes hétköznapi szoknyát felveszik, így egy leányon 8-9 szoknya is van.

A szoknya elé kerül a kékszínű vagy fekete kecele (kötény). A kecele hosszabb, mint a szoknya. Alul hullámszerűen kivágják. A kecelét is különféle színű szalagokkal ékesítik és sárga cérnával, varrógépen koszorút, tulipántot, rozmaringot vagy ágakat rajzolnak rá. A kecele csak a közepéig díszített, azután csupasz.

A blúz, ami itt ráncoska vagy kacó, lehet „passzos vagy szabados”. A passzos (testhezálló) gumival a derékhoz van szorítva, derékon alul csipkedísz látható. A szabados derékig ér és nincs leszorítva. Bármilyen formájú a kacó, elöl, hátul szalaggal díszített. Lent az ujjá alatt, a csipkés ing ujját kihúzzák.

Régebben rövid, bugyogós ujjú kacót viseltek, de ez kiment a divatból. Ritkán vesznek fel a gazdagon díszített pruszlikot, pedig ez nagyon szép. E helyett télen „kolonckendőt” kötnek a vállukra. Ezt maguk készítik pamutból. De bizony nem nagy meleget tarthat, mert kicsi.

A nyakra több sorból álló gyöngyöt (galárist), továbbá szalagot tesznek; a hajba pedig különféle színű szalagot fonnak.

Bizonyos esetben a leányok is viselnek fejkendőt. Így hétköznap, a lakodalomban, ha nincsenek meghíva, hanem csupán mint nézők szerepelnek. A kendő lehet színes vagy fehér. Az utóbbit lyukacsos mintákkal díszítik és alaposan kikeményítik. Ezt nem is kell megkötni. Ha leveszik a fejről, megáll, mint a kalap. Ünnepen, temetéskor, vagy lakodalomkor a hivatalosak fejkendő nélkül jelennek meg.

A lakkos szárú csizma vagy a cipő csak akkor „fain”, ha nyikorgós. Ezért nyikorgót (állítólag szárított békabőrt) tesznek bele. A cipőhöz sárga, kékcsíkos, vastag pamut-harisnyát viselnek. Cipőjük egész vagy fél. Az egész cipő szára hullámszerű.

A menyecskék viselete annyiban különbözik a leányokétól, hogy azoknak a hajuk kontyba csavart, ami fölött fejkötőt és fehér kendőt viselnek. Az idősebb asszonyok

egyszerű, sötétszínű ruhában járnak és télen nagy kendőbe burkolják magukat.

Úgy a leányok, mint az asszonyok elmaradhatatlan ruhadarabja ünnepnapon a zsebkendő. De ezt nem a rendeltetésének megfelelően használják, hanem díszként. Úgy tartják a balkezükben, hogy tarka virágokkal hímzett sarka látható legyen.

A menyasszonyi ruha tisztafehér. A széles, művirággal ékesített koszorúról, a szoknya alsó széléig érő fátyol csüng le. Úgy a koszorú, mint a fátyol apró, csinált, piros virágokkal van tele tűzdelve.

Fehér ruhába öltözködnek a „máriás-leányok”, akik körmenetek alkalmával viszik Szűz Mária szobrát és fehérben vannak azok, akik a jobblétre szenderült leánypajtás koporsóját viszik. Ellenben fekete ruhát vesz leány és asszony Minden-szentek és halottak napján, a nagyböjtben pedig a kék szín uralkodik.

A férfiak viselete egyszerű. Pörge kalap, mellény és derékig érő kabát, továbbá szűk csizmanadrág. Az ünneplő színe fekete. A csizmája a férfiaknak is lakkos szárú. Dísz csak a legény kalapja mellett látható: művirág, – legtöbbször piros – vásári gyöngyök, érmek stb. A vőlegény, ennek testvérei, násznagya, komája lakodalom alkalmával a kalap mellé fehér művirágot

(mirtuszt) tesz. A vőlegény inge pedig fehér selyem, nemzetiszínű szalagokkal és csipkével díszítve.

A viselet nagyon érdekes, amire egy Gyöngyösbokréta-előadáson a rádió bemondója azt mondta, hogy tarka-barka. Tényleg az, de a tarka-barkaságban van ízlés, szépség. Viselői messziről nézve olyanok, mint a rét tarka virágai.

Becsülésre méltó, hogy a népviseletet a mai napig megőrizték. A férfiaknál előfordul, hogy csizma helyett félcipőt, ahhoz trityit (hosszú nadrág) húznak, fejükre pedig „trityi sapkát” tesznek; de a nők kint tartanak az ősi viselet mellett. Az iparos családok között is van több, ahol a leányok és az asszonyok zsámbokiasan öltözködnek. Meg is van az eredménye: A viselet révén bekerültek a Gyöngyösbokrétába, gyakran viszik őket Budapestre és sok külföldi felkeresi a falut. Így a közelmúltban 100 ír látogatott el a községbe, ami az erkölcsi mellett nem csekély anyagi hasznot hajtott a szegény embereknek.

Ez buzdítólag hat, s előfordult több olyan eset, hogy városi ruhába járó nő, elővette a régi népviseletét.

Érdekes, hogy a Budapestre kerültek, a feltűnés elkerülése végett, városiasan öltöz-

ködnek, de mihelyt hazaköltöznek, felveszik a régi ruhát. De jól van ez így! Ha a nép elhagyja ősei viseletét, elvesíti a régi jó erkölcsöt is!

SZÓ- ÉS MONDATTANI SAJÁTSÁGOK

A község lakói magyar eredetűek, de akadnak köztük bevándorolt, de már teljesen elmagyarosodott tótok. Ennek hatása a néhány tót eredetű szó: trityi-nadrág, kecele-kötény, kacó-blúz, pampuska-fánk; továbbá a kicsinyítő képző gyakori használata. Pl. Istenke, napocska stb.

Az idegen eredetűek a lakosság nagyon kis százalékát képezik. Ezt mutatja a magyaros hangzású családnevek nagy száma, a népviselet. A magyar fajiságot nem kis mértékben bizonyítja az emberek külseje: a középtermet, a barnapiros arc, a barna hajszín; továbbá a természete: az egyenes jellem, a vendégszeretet, a szókimondás, a konzervatív felfogás, a veszekedő hajlam stb. Egyszóval a magyar jó és rossz tulajdonságait a falu eléggé tükrözi, Van azonban a faluban néhány hiba, amik nem magyarázhatók magyar természettel. Ennek oka máshol keresendő. Erről azonban később lesz szó.

A beszédben a palóc nyelvjáráshoz ha-

sonló sajátságok észlelhetők. Ilyen a kettős magánhangzó (pl. kee – keend), a *közép* „á” hang használata. Több esetben a többi magánhangzót is felcseréli, így ó helyett gyakran u-t (nyoszolyu), e helyett é-t (fő-kötő = fejkötő), i helyett e-t (teed = tied), a helyett o-t (fogontat = fogantat), ó helyett é-t (purgatérium = purgatórium), e helyett ő-t (viszöl = viszel) mond.

A mássalhangzókat szintén felcseréli, Ly helyett ny-t (vőfény = vőfély), j helyett r-t (rózand = józan), c helyett t-t (luterna = lucerna), j helyett h-t (ihedni = ijedni), g helyett gy-t (igenes = egyenes) használ.

A „rózand” szót d-vel megtoldotta, ugyancsak az édest éldesnek, a tucatot trucatnak mondja. Más esetben a mássalhangzók torlódását nem szereti. Ezért mond a fejkötő helyett fékötőt, a volt helyet vót, szolgált helyett szógát.

Megszólításnál az idősebbet kee-nek „tisztelik”. Ezt azonban csak egymásközt használják. A „nemes ember” maga.

A népetimológia megnyilvánulását látjuk az idegen szavak és nevek kiejtésénél. Így ajtónak mondják az autót, kandalinak a cantaloup dinnyét. Tavasszal az előljárók az erdőben nenráznak. (T. i, a kivágandó részt kijelölik.) Ez vagy a numerus, vagy a nennus elferdítése.

Neveknél Strausz helyett Trauszt mond, de Polnert Spolnernek ejti.

Sok az egyforma nevű, azért egyiket a másiktól „ragadvány-névvel” különbözteti meg. Pl. egyik Lapu-Bunkó, a másik Morgec. Használ csúfneveket is.

Jelentő mód helyett felszólító módot használ: Te hajtod ki a tehenet? Apám „hajtsa” ki a tehenet.

Más esetben elhagyja a ragot: Gyü kee le! Jöjjön kend le! Sokszor a mondatot „ám”-mal kezdi. Ez valószínű a nehezebben kifejezhető mondatok előtt, a gondolkodási idő kitöltését szolgálja.

A többszám téves alkalmazását mutatja a következő lakodalmi felköszöntő: „Adjon Isten egészséget, hogy még sokáig ihasson, ehessen keetek!”

Ezekről eltekintve a mondatszerkesztés helyes.

Befejezésül felsorolom a különleges zsámboki szavakat:

Személyek: a fiú = gyerek, a leány = jány. (Nem gyerek ez, hanem jány! Mondja a zsámboki anya, ha valaki gyermeknek mondja a kisbabát.) Mama = nagymama, apó = nagyapa, más apó = édesanya apja, beller = hentes.

Állatok: birge = juh, nyívek = kukacok, geda = kecske, kakri – kakas, giriny = görény, potkány = patkány.

Növények: csana = csalán, csuta = csutka, tutajos – a levágott nád helye, paraj = gaz.

Etelék: Göldény = gombóc, bábukalács = fonottkalács, paradicska = paradicsom.

Ruhák: Obony = egybevarrott ruha, ászló = zászló (a ruhát ázlójából kimosás = első lé).

Mérték: egy suk = kb. 25 cm.

Eszközök: kamó = horog, ceíg = díszes lószerszám, kalamus = tolltartó, tő = tű, acskó = zacskó, kancsúr = kacsó, pónyus = hamvas.

Lakás: ambit = folyosó, pandái = alapzat.

Határ: páskom = legelő, tólon = tó, part = emelkedés.

Betegség: pacsit = kanyaró.

Cselekvések: hum = szemét behunyja, iringálni = jégen csúszkálni, kukorgattam = ültem, büssengőzni = bukfencet hányni, ledombólni = a falat házépítés közben leverni (vertfal), perézés=golyóval játszani, suttyog = suttogva beszél, kajbál = kiabálva beszél, zuhúlják = biztatják, sutul = bort sajtol, meghekkant = megszelídült, hálál = hál, mátyásugrás = szökőév.

„Haja, haja!” szóval biztatják a kíslibát.

Nálunk = hozzánk. „Gyű kée nálunk!” (Jöjjen kend hozzánk!)

A virágnak „szép” szaga van.

JELLEMRAJZ

Ha a község lakóinak a lelkületét vizsgáljuk, akkor nem egyedek szerint, hanem családokként csoportosíthatók az emberek. Tehát vannak jó és rossz családok. Véletlenségből sem fordul elő, hogy a jó családnak a sarja züllött volna, viszont az izgága apának, veszekedő anyának a gyermeke is olyan.

Hála Istennek, a község egy része minden tekintetben kiváló. Vallásosak, tekintélytisztelek, józanok, kötelességteljesítők. – Öröm velük az érintkezés. Ezeknek gyermekei az iskolában jól viselkednek, leányaik nem csavarognak naplemente után az utcán. Értelmesek, s gyermekeik is azok. Ezeknek a leszármazottja adja a sok kiváló tanult embert, akik között író, költő, zenész is akad. Tehát a nép művészi hajlamú, ami meglátszik a ruházatán, a saját tervezésű hímzésein stb. Akadnak nagyszerű ügyességgel rendelkezők, akik előképzettség nélkül kőművesek, asztalosok, kőfaragók stb. A felsoroltak képezik a község színe-javát.

De a búzában konkoly is van! Sajnos, a világháború óta nagyon konkolyos a búza! Vigyázzunk, nehogy elnyomja a tiszta-búzát!

Zsámbokon a konkoly az utcán terem. Ezek nem a kedélyesen játszók között akadnak, hanem a „korzózok” között. Itt a korzózás fajtalankodásban, káromkodásban, trágár beszédben, verekedésben nyilvánul meg. Kik csinálják ezt? A vallástalan, izgága, szélsőséges hajlamú családok 15-21 éves gyermekei. Azoké, akiken a pap, a tanítóság stb. munkája hajótörést szenved. Akik mindent követnek, csak azt nem, amit az Isten és a Haza törvényei előírnak. Akik gyűlölettel vannak telve a jótevőkkel szemben és vakon követik a népámítókat.

Mi ennek a magyarázata? Valószínű a budapesti környezetük – ahova munkába járnak – romboló hatása.

Most nézzük az általános szokásokat, amelyek mind a két részen találhatók:

Mint minden falun, úgy itt is babonásak. Ha a disznót valaki megveri szemmel, nem hízik. Egy helyen a ló nem akart indítani. Rontás volt. Leterítették egy pokrócot, a rontás hatása elmúlt és a ló mindjárt elindult.

Egy távoli vidéknek, Szatmár megyének

a néprajzi leírását¹ hasonlítottam össze Zsambokkal, s azt az örvendetes megállapítást nyertem, hogy bár itt is található babona, de annyira elterjedve nincsen, mint a szatmármegyei községekben. Ezzel szemben az ország jelenlegi határán sok tekintetben előnyösebb a helyzet, mint Zsámbokon, a főváros közelségében. Így pl. ott a szobában a férfiak leveszik a kalapot, a leányoknak nem illik az utcán énekelni, az utcán ételt vagy mást takaratlanul nem vihetnek. (Igaz, hogy babonával indokolják.) Ugyanakkor Zsámbokon a férfiak a szobában nem veszik le a kalapot, csak akkor, ha tanult ember lép a házba. A leányok az utcát végigéneklnek. A lakodalmi ajándékot takaratlanul viszik, a karácsonyfát az ablakba teszik, hogy amikor az éjféltől jönnek, mindenki lássa, (Nem szerények!) A lakodalmi tortákat akkor eszik meg, amikor a vendégek elmentek. Köszönni nem szeretnek. Ha elkerülhetetlen, a cselekvésre kérdeznak: „De kiátak keetek? Beszégetnek keetek?”

A rendről és tisztaságról ferde felfogásuk van. Míg a tökmag el nem fogy, mindenki azt rágja. Ennek az a hátránya, hogy mindent teleköpködnek tökmaghéjjal. így a saját lakásukat is.

¹ Luby Margit: „A parasztélet rendje.”

Egy pohárból isznak tízen is, egy kanállal esznek egymásután, ha nincs elő több. Nem finnyásak.

Betegségnél nem elég óvatosak. A trachoma meglehetősen elterjedt, de azért nem félnek. Tífuszos beteget este látogatnak. A csendőrtől félnek, nem a betegségtől.

Ez az oka annak, hogy a különféle betegségek sok áldozatot szednek. De az elköltözött utáni szívfájdalom nem soká gyöttri az embereket. Ha öreg hal meg, azt mondják, odavaló! A gyermeknél azzal vigasztalják magukat: „Jó járt szegény! Istenke angyalkát csinált belőle!” De azért a temetésen úgy zokognak, mintha a világ veszett volna el. Ez a nagy zokogás akkor volt divatban, amikor a halott búcsúztatása meg volt engedve. A szokás az volt, hogy a koporsóra az borult jajgatva, sírva, akinek a nevét mondta a kántor. Mihelyt a „strófa” befejeződött, átadta a helyét a következőnek.

A temetést tor követi. Már előfordult olyan eset, hogy a halotti toron összevesztek az örökösök.

Vannak tehát kisebb-nagyobb hibák, de a legnagyobb hiba, ami úgy Szatmár megyében, mint Zsámbokon fellelhető, az egyke terjedése. Ezt a zsámboki menyecskék nem is titkolják, sőt elismerik, hogy nem akarnak nagy családot.

Ezt kell tehát elsősorban megszüntetni, mert különben pár évtized múlva megszűnik a magyar dal, a magyar népszokás és nem lesz, aki hordja a szép magyar ruhákat!

TARTALOM

Előszó	5
Karácsonyi szokások	9
Nagyböjti játékok	15
Lakodalom.....	24
Népdalok	62
Ballada	68
Mesék	71
Népvisélet.....	76
Szó- és mondattani sajátosságok.....	82
Jellemrajz	86
Anyaggyűjtésben segítettek	91

ANYAGGYŰJTÉSSEN SEGÍTETTEK

Balázs Margitka tanítónő-jelölt, a lakodalmi szokások összeírásában.

Domán Anna tanítónő a népviselet összeírásában.

Gódor Mária a népviselet összeírásában, mesék gyűjtésében.

özv. Sós Mártonné, sz. Gyuricza Erzsébet mesemondással.

Csáki Ágnes mesék összeírásában.

III. oszt. növendékek az 1936-37. tanévben.

V. oszt. növendékek az 1937-38. tanévben.

Tosits Ilonka az anyaggyűjtés rendezésében.

Isten fizesse meg!